

## MOTERYS POLITIKOJE: AR SULAUKSIME PADAUGĖJIMO?

Rasa Ališauskienė, Giedrė Purvaneckienė

Vilniaus universiteto Sociologijos katedra

Vilniaus universiteto Edukologijos katedra

### Anotacija

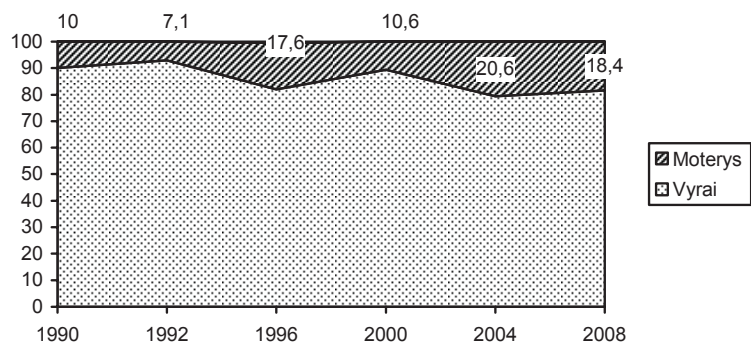
Demokratizacijos procesai Lietuvoje mažai palietė moterų dalyvavimą politikoje. Straipsnyje nagrinėjamos Lietuvos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje. Analizė pagrįsta longitiudinio „Moteris Lietuvos visuomenėje tyrimo“ (1994, 2000 ir 2009 m.) rezultatais. Kai kurios Lietuvos gyventojų nuostatos lyginamos su Baltarusijos gyventojų nuostatomis. Straipsnyje nagrinėjamos Lietuvos gyventojų nuostatų demokratėjimo tendencijos, politikos vieta jų gyvenime bei domėjimasis ja, lūkesčiai žymesnio moterų dalyvavimo politikoje atžvilgiu. Mažai kintant gyventojų nuostatoms, negalima tikėtis ir didelių pokyčių renkant moteris. Vis dėlto Lietuvoje politinių nuostatų demokratėjimas vyksta sparčiau negu Baltarusijoje.

**Pagrindiniai žodžiai:** moterys politikoje, požiūris į moterų dalyvavimą politikoje, patriarchalinės nuostatos.

### Įvadas

**Tyrimo problema ir aktualumas.** Visame pasaulyje nuolat daugėja moterų, dalyvaujančių politikoje. Tarpparlamentinės sąjungos duomenimis (*Women in ...*, 2009; Purvaneckas, Purvaneckienė, 2001, 51–65), pasaulio šalių parlamentuose per pastaruosius metus moterų nuolat daugėjo: nuo 12,0% (1997), 14,2% (2001) iki 18% 2009 metų birželio mėn. 30 d. Tuo tarp Lietuvoje nėra nuolatinio mo-

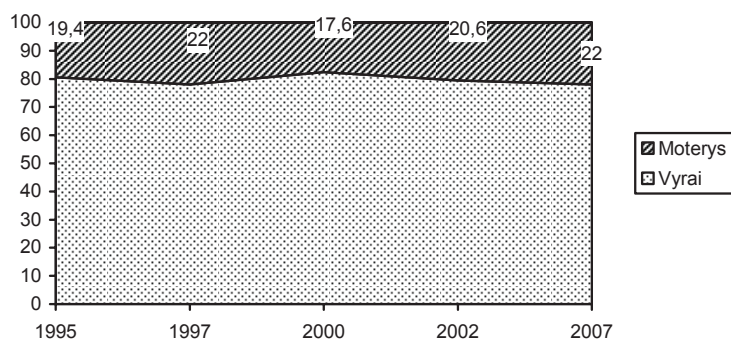
terų parlamentarių skaičiaus augimo. Šiuo metu Lietuvos Seime yra 26 moterys, arba 18,4% Seimo narių. Nors šis skaičius sutampa su pasaulio vidurkiu, tačiau yra mažesnis negu Europos (21,5%) ir net nepalyginamas su Šiaurės šalių (42,0%) (*Women in ...*, 2009). 1 pav. parodyta Seimo narių sudėtis pagal lytį po kiekvienų rinkimų Nepriklausomybės laikotarpiu.



1 pav. Moterų ir vyrų dalis Lietuvos Seime 1990–2008 m., % (*Rinkimai...*, 2009)

Matome moterų dalies Lietuvos Seime didėjimo tendenciją, bet tempai labai lėti ir skaičiai kol kas nėra tvarūs – po padidėjimo ateina sumažėji-

mas. Savivaldybių sudėtis kinta dar lėčiau, moterų dalis nežymiai svyruoja apie penktadalį (2 pav.).



2 pav. Moterų ir vyrų dalis savivaldybių tarybose 1995–2008 m., % (*Rinkimai...*, 2009)

Analizuojant moterų dalį nacionaliniuose parlamentuose krinta į akis, kad buvusio vadinamojo socialistinio bloko šalyse moterų išrenkama nedaug. Aukščiausias vietas Tarptautinės parlamentinės sąjungos pateiktame sąrašė (*Women in ...*, 2009) užima Baltarusija (31,8%, 20 vieta), Kirgizija (25,6%, 36 vieta) ir Moldova (23,8%, 45 vieta). Tačiau daugiausia šių šalių (Bulgarija, Serbija, Kroatija, Estija, Lenkija, Latvija ir Slovakija) susitelkusios tarp 57 ir 69 vietos. Lietuva teuzima 79 vietą. Taigi padėtis panaši daugumoje posocialistinių šalių. Čia kyla klausimas – kodėl? Kas vis dėlto bendra šiose šalyse, kad moterų išrenkama mažiau negu kitose to paties regiono šalyse? Iš to išplaukia tyrimo problema – žemas moterų dalyvavimo politikoje (*Women in ...*, 2009) Lietuvoje (bei kitose posocialistinėse šalyse) ir jos aktualumas.

**Objektas:** Lietuvos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje.

**Tikslas:** Iširti, kaip pakito Lietuvos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje ir sprendimų priėmime nuo 1994 iki 2009 metų ir numatyti šios kaitos poveikio galimybes moterų išrinkimui į valdymo struktūras.

#### **Uždaviniai:**

1. Išanalizuoti tyrimo „Moteris Lietuvos visuomenėje – 2009“ rezultatus, susijusius su požiūriu į moterų dalyvavimą politikoje;
2. Palyginti 2009 m. tyrimo duomenis su ankstesnių tyrimų duomenimis, išryškinti Lietuvos gyventojų nuostatų kaitos dinamiką;
3. Palyginti Lietuvos gyventojų požiūrį į moterų dalyvavimą politikoje su Baltarusijos gyventojų nuostatomis;
4. Išanalizuoti moterų išrinkimo į Seimą rezultatus;
5. Aptarti gyventojų požiūrio į moterų dalyvavimą politikoje sąsajas su moterų išrinkimu į Seimą bei savivaldybių tarybas.
6. Palyginti Lietuvos ir Baltarusijos gyventojų požiūrį į moterų dalyvavimą politikoje.

#### **Teoriniai tyrimo pagrindai**

Moterų dalyvavimas politikoje dažniausiai nagrinėjamas pasaulio demokratėjimo diskurse (Ballington, Karam, 2005; Bari, 2005; Kandawawika-Nhundu, 2009). Visuotinai laikoma, kad kuo daugiau demokratijos, tuo daugiau lyčių lygybės, ir tuo daugiau moterų išrenkama į politines struktūras. „Moterys sudaro pusę pasaulio gyventojų ir 50% darbo jėgos, tačiau apie 1 milijardas moterų gyvena skurde. Sprendimų priėmimas ir prioritetų nustatymas didžiąja dalimi išlieka vyrų rankose. Atsižvelgimas į lyčių perspektyvą ir abiejų lyčių įtraukimas į

sprendimų priėmimą ir būtina demokratijos sąlyga“ (Ballington, Karam, 2005, 24).

Lietuvoje nuo Nepriklausomybės atgavimo einama demokratizacijos keliu, tačiau moterų dalyvavimo politikoje skaičiai kinta nedaug. Kas tam kliudo? Yra daug veiksmų, kurie veikia rinkėjų pasirinkimą. Tai – ideologiniai, politiniai, sociokultūriniai bei ekonominiai veiksniai (ten pat, 2005). Didžiausia kliūtis, ko gera, yra patriarchalinė ideologija, daugiau ar mažiau persunkianti visas visuomenės gyvenimo sritis, priskirianti vyrams viešąją, o moterims privačią (namų) sferas, stereotipizuojanti lyčių vaidmenis. Politinė sistema taip pat turi nemažą įtaką. Istoriskai vyrų sukurta politinė sfera eliminuoja moteris jau vien dėl to, kad privati sfera laikoma neginčijamai nepolitine. Žinoma, moterų galimybės būti išrinktomis priklauso ir nuo rinkimų sistemos: moksliskai įrodyta, kad daugiamandatė (proporcinė) rinkimų sistema yra žymiai palankesnė moterims (ten pat, 102). Partinėse struktūrose dominuoja vyrai, dažnai moterys negali dalyvauti partijų veikloje dėl šeimos pareigų. Moterų mažesnės pajamos, paprastai jos neturi pakankamai lėšų komercializuotoms rinkimų kampanijoms. Moterys užima žemesnes pareigas, iš kurių sunkiau būti išrinktomis. Moterys rečiau pasirodo žiniasklaidoje, jos rečiau patenka į skandalus (išskyrus popkultūros atstoves). Dėl to vyrai gali būti geriau pasirengę renkamoms pareigoms arba labiau išgarsėję žiniasklaidoje. Tačiau vienas iš pagrindinių veiksmų, trukdančių moterims dalyvauti politikoje ir stabdančių demokratijos vystimąsi, – patriarchalinės gyventojų nuostatos. Todėl labai svarbu tirti gyventojų požiūrio į moterų dalyvavimą politikoje kaitą.

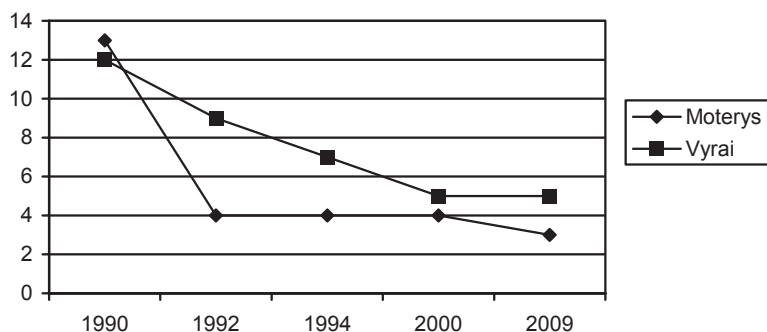
#### **Tyrimo metodika**

Šiame darbe analizuojame tyrimo „Moteris Lietuvos visuomenėje – 2009“ rezultatus. Reprezentatyvią nacionalinę Lietuvos gyventojų apklausą atliko „Baltijos tyrimai“ 2009 m. balandžio – gegužės mėn. Respondentai buvo atrinkti naudojant nacionalinę reprezentatyvią atsitiktinę atranką. Gyventojų nuostatų kaitos analizei panaudosime ankstesnių dviejų analogiškų tyrimų rezultatus: „Moteris Lietuvos visuomenėje – 1994“ (Purvanekienė, 1995) ir „Moteris Lietuvos visuomenėje – 2000“ (Purvanekas, Purvanekienė, 2001). Visi tyrimai buvo atlikti pagal tą pačią metodiką. Apklausa atlikta tiesioginio interviu būdu, klausimai, susiję su nuostatomis dėl moterų dalyvavimo politikoje, buvo tie patys. Kai kurie duomenys lyginami su tyrimo Baltarusijoje, atlikto 2009 vasario – kovo mėn., rezultatais (*International Republican Institute* ir R. Ališauskienė).

### Tyrimo rezultatai

Visų pirma tenka konstatuoti, kad politika plačiaja šio žodžio prasme tiek Lietuvos moterims, tiek vyrams yra mažiausiai svarbi gyvenimo sritis. Ji buvo gana svarbi 1990 metais, nors iš šešių svarbiausių gyvenimo sričių (šeima, darbas, laisvalaikis, draugai, religija, politika) moterims buvo mažiausiai svarbi, o vyrams tik šiek tiek viršijo re-

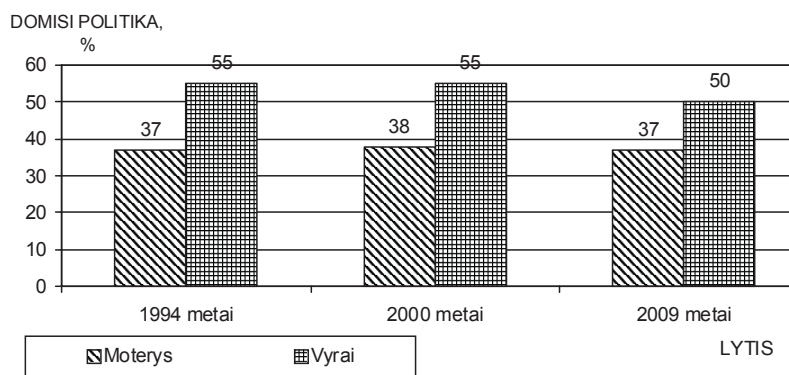
ligijos svarbą (Purvaneckas, Purvaneckienė, 2001). Pažvelkime į politikos vertinimo „labai svarbia“ dinamiką nuo 1990 m. iki 2009 m. Moterų vertybinių orientacijų skalėje politikos svarba sumažėjo šuoliškai po 1990 metų, o vyrų – mažėjo nuolat iki 2000 m. (3 pav.). Matyt, dabar jau nusistovėjo pastovūs gyventojų skaičiai, kuriems politika – labai svarbi: 5% vyrų ir 3–4% moterų.



3 pav. Politiką laikantys „labai svarbia“ savo gyvenime Lietuvos moterys ir vyrai, %

Tačiau kokia Lietuvos gyventojų nuomonė apie moterų dalyvavimą valdžioje ir politikoje? Pa-lyginkime, kaip keitėsi požiūris lyginant su 1994-aisiais. Kaip jau minėjome, pagrindinių vertybių skalėje moterims (beje, ir vyrams) politika yra pasukutinėje vietoje. Todėl nė kiek nestebina, kad tik

37% moterų domisi politika, o 59% – ne (vyrų: domisi – 50%, ne – 45%). Tenka konstatuoti, kad lyginant su 1994-aisiais moterų susidomėjimas politika išliko tokia pačia lygmenyje, o vyrų nežymiai sumažėjo (4 pav.).



4 pav. Lietuvos moterų ir vyrų domėjimasis politika 1994–2009 metais

Taigi ir politikos svarba Lietuvos gyventojams, ir jų domėjimasis politika nuo 1994 m. nežymiai mažėjo. Ar pakito jų nuomonė apie moterų dalyva-

vimą politikoje? Tuo tikslu klausėme, ar turėtų moterys Lietuvoje daugiau dalyvauti politikoje? Atsakymų pasiskirstymas pavaizduotas 1 lentelėje.

1 lentelė

### Lietuvos moterų ir vyrų nuomonė apie moterų dalyvavimą politikoje

	1994 metai		2000 metai		2009 metai	
	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %
Moterys iš viso neturi dalyvauti politikoje	31	23	22	15	12	5
Moterys turi dalyvauti politikoje tiek, kiek dabar	43	41	61	55	55	42
Moterys turi daugiau dalyvauti politikoje	18	28	16	30	15	36

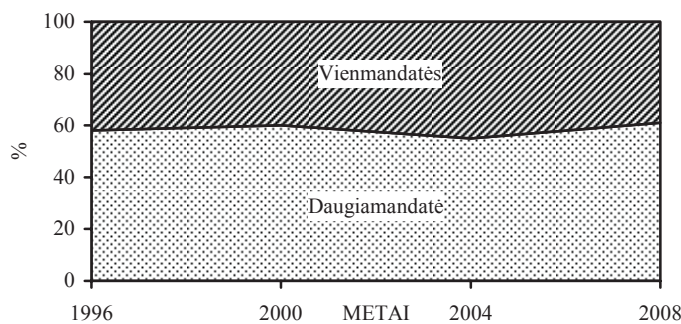
Bendra tendencija gana aiški – gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje tampa palankesnis. Labai aiškiai mažėja ir vyrų (nuo 31 iki 12%), ir moterų dalis (nuo 23 iki 5%), kurie galvoja, kad moterims iš viso nederėtų dalyvauti politikoje. Tačiau nors nuolat auga dalis moterų, manančių, kad moterys turi daugiau dalyvauti politikoje (nuo 28 iki 36%), to negalima pasakyti apie vyrus. Vos 15% vyrų 2009 m. tyrime pasisakė už didesnę moterų dalyvavimą.

Lygindami 1994 m. ir 2000 m. tyrimų duomenis su Seimo rinkimų rezultatais, pastebėjome (Purvanekienė, Purvanekas, 2001), kad nuostatų dėl moterų dalyvavimo politikoje kaita visiškai nedarė įtakos rinkėjų elgesiui. Sugretinę rinkimų rezultatus po 2000 m. (1–2 pav.) bei nuostatas į moterų dalyvavimą (1 lentelė), galime tik patvirtinti prielaidą, kad daugumai Lietuvos gyventojų yra visiškai nesvarbu, ar moterys dalyvauja politikoje, ar ne. Vis dėlto 2009 m. daugiau kaip trečdalis moterų (36%) galvoja, kad moterys turėtų dalyvauti politikoje daugiau. Tačiau nenorėtume sureikšminti šio fakto, kadangi paskutinioji apklausa vyko Prezidento rinkimų kampanijos fone, todėl šis padidėjimas gali būti siejamas su moterų rinkėjų lūkesčiais tuometinės kandidatės į Prezidentės D. Grybauskaitės atžvilgiu.

Ankstesnė analizė patvirtino (Purvanekienė, Purvanekas, 2001), kad ir Lietuvoje moterų išrinki-

mui turi įtaką rinkimų sistema. 2000 m. rinkimuose į Seimą buvo išrinkta žymiai mažiau moterų (palyginus su 1996 m.) dėl trijų priežasčių: 1) tarp kandidatų buvo mažiau moterų; 2) pasikeitė kandidatų sąrašų reitingavimo sistema, suteikianti daugiau svorio individualiems reitingams, į rinkimų biuletenius buvo įrašomi 10 pirmųjų kandidatų partijų sąrašuose (o tarp jų maža dalis moterų), kurie ir gavo daugiausiai individualių reitingo balsų (ten pat). Prieš 2004 m. rinkimus pirmojo dešimtuko įrašymas į rinkimų biuletenius buvo panaikintas, ir 2004 m. bei 2009 m. buvo išrinkta daugiau moterų negu 2000 m. Kiek šis pokytis paveikė rinkimų rezultatus, neaišku, bet aišku tas, kad galime patvirtinti anksčiau padarytą išvadą, jog išrinktų moterų skaičiaus kaitą lemia daugiau politinių partijų valia bei rinkimų įstatymų pasikeitimai negu rinkėjų preferencijų kaita.

Taigi tyrimų analizė patvirtina, kad moterų išrinkimui rinkimų sistema turi didelę įtaką. 2009 m. rinkimų į Seimą rezultatai taip pat patvirtina faktą, pastebėtą kitose šalyse (Ballington, Karam, 2005): daugiamandatė rinkimų sistema palankesnė moterims negu vienmandatė. Nuo 1996 m. iki 2008 m. Seimo rinkimuose daugiau moterų buvo išrenkama daugiamandatėje apygardoje nei vienmandatėse (5 pav.).



5 pav. Moterų, išrinktų į Lietuvos Respublikos Seimą vienmandatėse ir daugiamatėje apygardose, dalys 1996–2008 m.

Tačiau rinkimų sistema ar jos pokyčiai turi įtakos tik toms priežastims, kurios toje pačioje visuomenėje nulemia išrinktų moterų skaičiaus svyravimus. Kitos labai svarbios priežastys glūdi rinkėjų nuostatose. Todėl grįžkime prie tyrimo rezultatų ir panagrinėkime smulkiau, ką galvoja atskirų grupių, suskirstytų pagal jų nuomonę apie moterų dalyvavimą politikoje (1 lentelė), atstovai:

**Tie, kurie galvoja, kad moterys turi dalyvauti politikoje tiek pat, kiek dabar.** Tai didžiausia grupė – 48% gyventojų (55% vyrų ir 42% moterų). Ši grupė išaugo labiausiai palyginti su 1994 metais.

Tada šią grupę sudarė 42% gyventojų (43% vyrų ir 41% moterų). Toks atsakymas reiškia, kad šie žmonės nėra iš principo nusistatę prieš moterų dalyvavimą politikoje bei valdžioje, bet jie moterų valdžioje nepasigenda. Todėl jie galvoja, kad didesnis skaičius moterų valdžioje daugumoje sričių nieko nepakeistų. 2000 metais nebuvo nė vienos srities, kuri, daugumos šios grupės narių nuomone, pasikeistų į gerąją pusę. 2009 m. dėl šios grupės moterų optimizmo dažniausiai teigiamų pokyčių tikimasi socialinės apsaugos ir visuomenės moralės srityse. Šios grupės moterų nuomonė skiriasi nuo vyrų, jos tikėtusi teigiamų pokyčių dar dviejose tra-

diciškai „moteriškose“ – sveikatos bei kultūros ir švietimo srityse. Tuo tarpu 1994 metais šios grupės dauguma tikėjosi teigiamų pasikeitimų keturiose srityse: sveikatos apsaugos (59%), kultūros ir švietimo (57%), paslaugų vystymo (52%) ir socialinės apsaugos (51%). Šios grupės nariai politika domisi vidutiniškai – 52% vyrų ir 35% moterų.

**Tie, kurie galvoja, kad moterys visiškai neturėtų dalyvauti politikoje.** Tai pati mažiausia ir vis mažėjanti grupė. 2009 metai ji tesudarė 8% gy-

ventojų (12% vyrų ir 5% moterų). Šios grupės atstovai mažiausiai domisi politika: tik 44% vyrų ir 17% moterų. Šios grupės dauguma galvoja, kad didesnis moterų skaičius valdžioje nieko nepakeistų. Pokyčių į gerą pusę tikėtusi labai mažai šios grupės žmonių, o apie trečdalis daugelyje sričių lauktų pablogėjimo. Šios grupės žmonių atskirai dar paklausėme, kodėl, jų nuomone, moterys neturėtų dalyvauti politikoje ir valdyme. 2 lentelėje pateiktos priežastys, dėl ko, šios grupės vyrų ir moterų nuomone, moterys neturėtų dalyvauti politikoje.

2 lentelė

**Lietuvos moterų ir vyrų, galvojančių, kad moterys neturi dalyvauti politikoje, nuomonė apie to priežastis**

Priežastys	1994 metai		2000 metai		2009 metai	
	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %
Pagrindinė moterų priedermė – gimdyti ir auginti vaikus	63	68	54	56	49	50
Moterims sunku derinti darbo ir šeimos interesus, todėl negali visiškai atsidėti politikai	52	50	60	46	57	58
Moterys, dalyvaujančios politikoje, praranda moteriškumą	38	32	30	28	28	29
Politika – „nešvarus“ dalykas, todėl moterims nėra reikalo į ją kištis	32	36	39	28	30	21
Moterys nėra gabios politikai	19	13	30	17	18	8

Šios grupės nuomonė, kodėl moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje, kito nedaug. Matome, kad palyginti su 1994 metais, šios grupės atstovai kiek pakeitė nuomonę apie tai, kodėl moterys neturėtų dalyvauti politikoje. 1994-aisiais tiek šios grupės vyrai, tiek moterys sutiko, kad pagrindinė moterų priedermė – gimdyti ir auginti vaikus, ir todėl jos neturėtų dalyvauti politikoje, o 2009-aisiais dauguma šios grupės vyrų ir moterų galvoja, kad moterys neturėtų dalyvauti politikoje dėl sunkumo suderinti darbo ir šeimos interesus. Taip pat šioje grupėje sumažėjo žmonių, manančių, kad moterys nėra gabios politikai.

**Tie, kurie galvoja, kad moterys turi daugiau dalyvauti politikoje.** Šios grupės žmonių padaugėjo (dabar ji apima 26% gyventojų) dėl to, kad

žymiai padaugėjo moterų, manančių kad moterys turi daugiau dalyvauti politikoje. Taip manančių vyrų nedaugėja. Šioje grupėje daugiausiai besidominčių politika žmonių (54% moterų ir 79% vyrų). Tokios nuomonės žmonių daugėja, kuo aukštesnis jų išsimokslinimas, o tarp turinčių aukštąjį išsimokslinimą 28% vyrų ir 49% moterų galvoja, kad moterys turėtų daugiau dalyvauti politikoje. Šios grupės žmonės sieja daug vilčių su moterų pagausėjimu politikoje ir valdžioje. Jų nuomone, reikalai pasikeistų į gerą pusę daugelyje sričių. Šios grupės žmonių atskirai paklausėme, ką, jų nuomone, reikėtų daryti, kad daugiau moterų dalyvautų politikoje. Kad reikia imtis kažkokių priemonių, galvoja beveik visi šios grupės atstovai. Bet kokių imtis priemonių? Šios grupės nuomonė apie pagrindines priemones pateikta 3 lentelėje.

3 lentelė

**Lietuvos moterų ir vyrų, galvojančių, kad moterų politikoje turėtų būti daugiau, nuomonė apie priemones tą pasiekti**

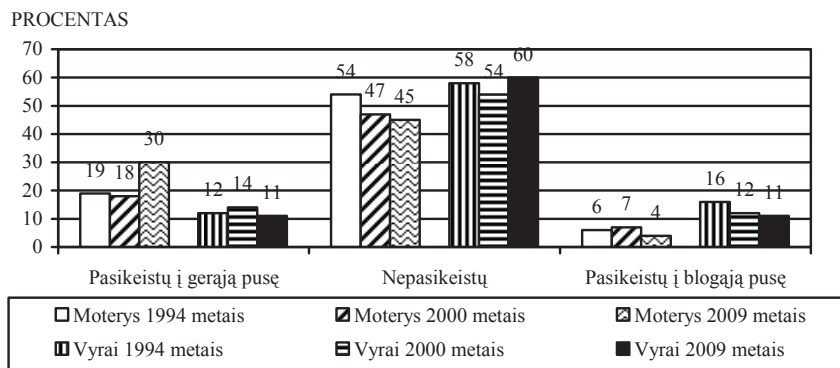
Priemonės	1994 metai		2000 metai		2009 metai	
	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %
Moterys turi išsikvoti vietas savo partijų viduje	45	40	34	41	44	37
Reikia šviesti moteris ir visuomenę, ir laukti, kol natūraliai padidės moterų skaičius politikoje ir valdyme	37	37	33	39	49	32

Reikia įstatymu nustatyti moterų procentą renkamuose ir valdymo organuose	37	33	21	27	16	30
Moterų organizacijos turi dalyvauti rinkimuose atskirais sąrašais	21	28	20	27	16	17

Matome, kad net didesnio moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme šalininkų dauguma nepalaukė radikalių priemonių moterų skaičiui padidinti. Lyčių kvotų įstatymas ar atskiras moterų dalyvavimas rinkimuose yra vis mažiau populiarūs. Matyt, nesėkmingas Moterų partijos dalyvavimas 1996 m. Seimo rinkimuose dar labiau nuteikė žmones prieš politinius judėjimus lyties pagrindu. Tuo tarpu apie kvotas pasakyti sunkiau, tokio patyrimo Lietuvoje neturime. Tik viena partija – Lietuvos socialdemokratų partija – turi lyčių kvotas rinkimų sąrašuose. Galbūt reikšmę turi tai, kad iš šios partijos paprastai išrenkama nedaug moterų? Didensio pritarimo susilauktų moterų skaičiaus didinimas partijų rinkimi-

niuose sąrašuose bei visuomenės švietimas.

Svarbiausia, ar žmonės supranta, kodėl reikia daugiau moterų politikoje? Kas nuo to pasikeistų? Ar kas nors pasikeistų, jeigu moterys sudarytų apie 50% valdžios institucijose? Kol kas toks klausimas yra tik hipotetinis, tačiau tiek 1994-aisiais, tiek 2000-aisiais prašėme respondentų išivaizduoti tokią situaciją. Klausėme, ką Lietuvos gyventojai mano apie galimus pasikeitimus įvairiose politikos srityse, jei atsitiktų taip, kad moterys sudarytų žymią dalį pavyzdžiui, pusę dalyvaujančių politikoje bei sprendimų priėmimo. 6 pav. pateikti gyventojų lūkesčių užsienio politikos atžvilgiu, jei moterys sudarytų žymią dalį valdžioje, dinamika.

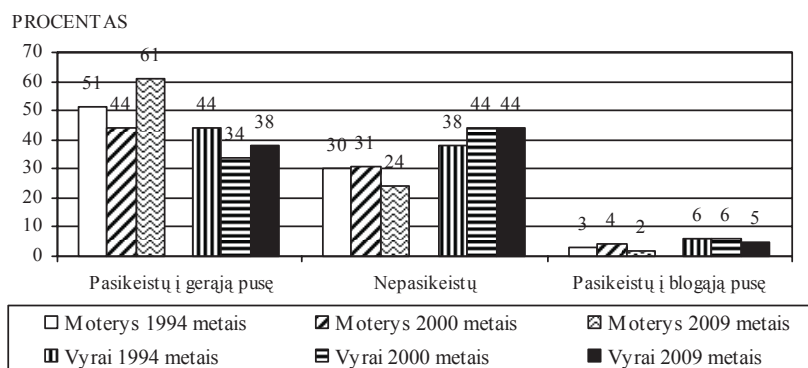


6 pav. Lietuvos moterų ir vyrų nuomonė apie tai, kaip pasikeistų užsienio politika, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, %

Palyginant su ankstesniais metais, 2009 m. išaugo moterų dalis, manančių, kad, moterims sudarant apie 50% valdžios institucijose, Lietuvos užsienio politika pasikeistų į gerąją pusę. Pateiktas pavyzdys apie užsienio politiką gerai atspindi gyventojų nuomonę ir kitose valstybės politikos srityse: ekonomikos, krašto apsaugos, aplinkos apsaugos. Ir moterų, ir vyrų didžiausia grupė mano, kad šių sričių poli-

tika nepasikeistų, jeigu moterys valdžioje sudarytų žymią dalį.

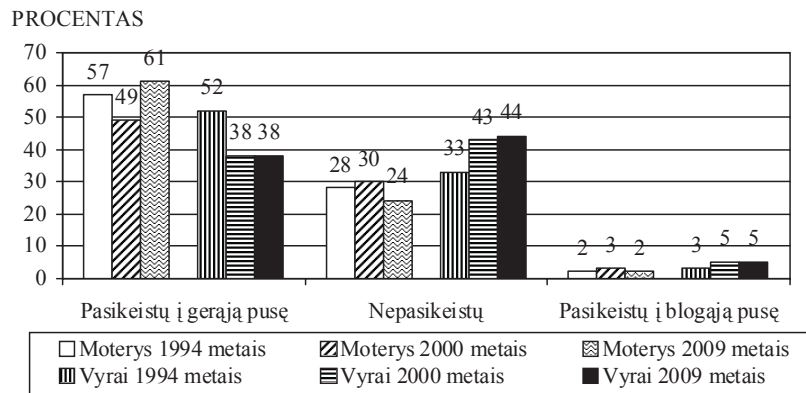
Tuo tarpu tradicinėse taip vadinamose „moteriškose“ politikos srityse – socialinės apsaugos, sveikatos apsaugos bei švietimo ir kultūros – Lietuvos gyventojai, ypač moterys, jau tikėtusi pagerėjimo. Pažvelkime, kaip Lietuvos gyventojų nuomone pasikeistų socialinė apsauga (7 pav.).



7 pav. Lietuvos moterų ir vyrų nuomonė apie tai, kaip pasikeistų socialinė politika, jeigu moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, %

Socialinės apsaugos sferos įsivaizduojami pasikeitimai yra vienintelė visuomenės gyvenimo sritis, siejama su moterimis valdžioje. Ilgą laiką Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai vadovavo moterys. Tačiau ar iš tikrųjų hipotetinė nuomonė yra siejama su realia asmenybe, pasakyti negalime. Todėl tiksliai pasakyti, kodėl 2000 m. lūkesčiai buvo sumažėję, o 2009 m. – padidėję, negalima.

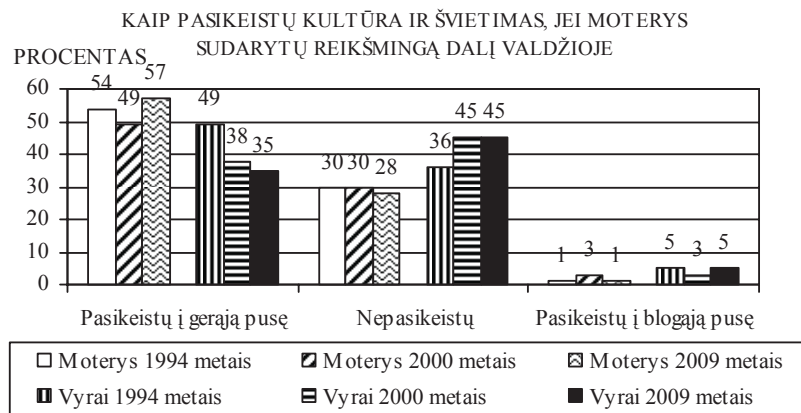
Tačiau aiškiai matome, kad ir socialinės apsaugos, ir sveikatos apsaugos (8 pav.), ir kultūros bei švietimo srityse (9 pav.) iš moterų buvimo valdžioje daugiausiai tikisi moterys, ir būtent joms būdingi padidėję lūkesčiai 2009 m. Šie rezultatai, matyt, visų pirma sietini su tuo metu visuomenėje vyravusiais lūkesčiais, skirtais D. Grybauskaitei.



8 pav. Lietuvos moterų ir vyrų nuomonė apie tai, kaip pasikeistų sveikatos apsaugos politika, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, %

Beje, ir vyrų, ir moterų lūkesčiai labai priklauso nuo išsilavinimo: kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo daugiau žmonės tikisi, kad dalyvaudamos valdžioje moterys pakeistų socialinę, sveikatos, kultūros ir

švietimo politiką į gerąją pusę. Pavyzdžiui, net 78% moterų su aukštuoju universitetiniu išsilavinimu tikisi pagerėjimu socialinėje, 69% – sveikatos apsaugos ir kultūros bei švietimo politikoje.



9 pav. Lietuvos moterų ir vyrų nuomonė apie tai, kaip pasikeistų kultūros ir švietimo politika, jeigu moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, %

Panašiai klausėme ir apie galimus pasikeitimus sprendžiant įvairias problemas, jeigu priimant spren-

dimus dalyvautų apie 50% moterų. Šių lūkesčių dinamika pateikta 4 lentelėje.

4 lentelė

Lietuvos moterų ir vyrų nuomonė apie problemų sprendimo sėkmę, jei pusę Lietuvos politikų ir valdžios atstovų sudarytų moterys, %

Problemos	Pasikeistų į gerąją pusę		Niekas nepasikeistų		Pasikeistų į blogąją pusę	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
<i>Kova su nusikalstamumu</i>						
1994-ųjų metų duomenimis	14	20	51	48	22	15
2000-ųjų metų duomenimis	12	19	48	44	24	14
2009-ųjų metų duomenimis	11	29	53	43	20	10

<i>Paslaugų sferos vystymas</i>						
1994-ų metų duomenimis	44	51	38	31	7	3
2000-ųjų metų duomenimis	30	42	45	31	6	4
2009-ųjų metų duomenimis	36	49	43	34	7	3
<i>Kova su valdžios korupcija</i>						
1994-ų metų duomenimis	12	16	57	54	19	11
2000-ųjų metų duomenimis	12	14	54	47	16	12
2009-ųjų metų duomenimis	15	34	53	40	15	9
<i>Nedarbo lygis</i>						
1994-ų metų duomenimis	18	26	59	51	10	5
2000-ųjų metų duomenimis	20	31	54	40	10	4
2009-ųjų metų duomenimis	17	35	57	42	9	5
<i>Visuomenės moralė</i>						
<b>1994-ų metų duomenimis</b>	39	43	43	37	5	3
2000-ųjų metų duomenimis	30	41	48	33	5	4
2009-ųjų metų duomenimis	34	57	42	28	5	2

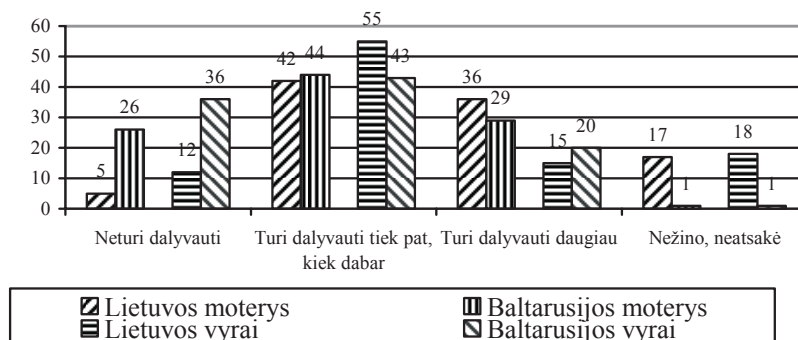
Lietuvos gyventojų nuomonė dėl visuomenės problemų sprendimo sėkmės keičiasi nedaug: dauguma gyventojų mano, kad problemų sprendimo sėkmė nepriklauso nuo to, ar moterys sudaro žymią dalį valdžioje. Beje, ir problemų sprendimo srityje 2009 m. moterų lūkesčiai yra padidėję, o kad visuomenės moralė pagerėtų, jeigu daugiau moterų atsidurtų valdžioje, galvoja net 57% moterų. Lūkesčių problemų sprendimo atžvilgiu dėsningumas toks pats kaip ir politikos atveju: kuo aukštesnis gyventojų išsilavinimas, tuo didesni lūkesčiai siejami su moterimis valdžioje. Optimistiškiausia yra moterų, įgijusių aukštąjį universitetinį išsilavinimą, grupė: net 71% jos atstovių tiki, kad visuomenės moralė pagerėtų, jei moterys valdžioje sudarytų žymią dalį.

Apibendrinant 2009 m. tyrimo rezultatus ir žmonių lūkesčių, esant lyčių balansui valdžioje, analizę, galima pasakyti, kad dauguma žmonių manė ir mano, kad daugelyje visuomenės gyvenimo sričių niekas nepasikeistų. Gyventojų nuostatos ir lūkesčiai moterų dalyvavimo politikoje atžvilgiu 1994–2009 metų laikotarpiu šiek tiek gerėjo, tačiau ta gerėjimo tendencija labai lėta. Nuosekli nuostatų priklausomybė nuo apklaustųjų amžiaus taip pat rodo lėtą jų kaitą. Ta pati tendencija matoma ir moterų išrinkimo rezultatuose: yra tendencija, kad daugėja išrinktų moterų, bet labai lėtai ir su svyravi-

mais. Todėl būtų galima daryti prielaidą, kad maži išrinktų moterų skaičiai susiję su gyventojų nuostatomis: nors manančių, kad moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje, nuolat mažėja, bet dauguma žmonių nemato priešasčių, dėl kurių reiktų rinkti daugiau moterų, jie nepasigenda moterų valdžioje. Ir konkretaus žmogaus balsavimą, ir išrinktų moterų skaičiaus svyravimą tuomet nulemia kiti veiksniai.

Įdomu palyginti Lietuvos gyventojų požiūrį į moteris politikoje su Baltarusijos. Prieš dvidešimt metų gyvenome beveik tokiomis pačiomis sąlygomis, rinkimų sistema buvo tokia pati, į Aukščiausiąją Tarybą buvo išrenkama apie trečdalis moterų, galiojo nerašytos moterų kvotos. Tikėtina, kad gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje buvo labai panašios. Baltarusijoje tiek politinė, tiek rinkimų sistema nedaug pakito, o Lietuvoje – iš esmės. O kaip gyventojų nuostatos? Ar jos išsiskyrė, ar abejose šalyse išliko patriarchalinės?

Baltarusijoje tyrimas buvo atliktas beveik tuo pačiu metu, kaip ir Lietuvoje, taigi palyginkime rezultatus. Kaip ir Lietuvos, Baltarusijos gyventojai svarbiausiomis gyvenimo vertybėmis laiko šeimą ir darbą, o nereišmingiausia – politiką. Tačiau požiūris į tai, ar moterys turi daugiau dalyvauti politikoje, skiriasi daugiau (10 pav.).



10 pav. Lietuvos ir Baltarusijos moterų ir vyrų nuomonė apie moterų dalyvavimą politikoje, %



Vienas skirtumų, iš karto krintančių į akis, tai didelis neturinčių šiuo klausimu nuomonės ir neatsakiusių į jį skaičiaus skirtumas tarp abiejų šalių. Baltarusijoje tokių beveik nėra, o Lietuvoje 17–18%. Lietuvos ir Baltarusijos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje panašus tuo, kad didžiausia gyventojų dalis (ir moterų, ir vyrų) mano, kad moterys turėtų dalyvauti politikoje tiek pat, kiek dabar. Tačiau aiškiai skiriasi galvojančių, kad moterys iš viso neturi dalyvauti politikoje, dalys. Šie skaičiai labiau sutampa su Lietuvos gyventojų nuomone 1994 metais. Tuomet Lietuvoje buvo 31% vyrų (dabar 36% Baltarusijos vyrų) ir 23% moterų (dabar

26% Baltarusijos moterų), manančių, kad moterims iš viso nereikėtų dalyvauti politikoje. Šie pokyčiai rodo, kad Lietuva gerokai pajudėjo link demokratijos. Beje, beveik sutampa Lietuvos moterų ir vyrų dalys, 1994 m. maniusių, kad moterys turi daugiau dalyvauti politikoje, su dabartine Baltarusijos moterų ir vyrų nuomone. Taip galvojo 28% Lietuvos moterų ir 18% vyrų, o dabar taip galvoja 29% Baltarusijos moterų ir 20% vyrų.

Kaip ir Lietuvoje, Baltarusijos gyventojų, manančių, kad moterims iš viso nederėtų dalyvauti politikoje, klausėme – kodėl? (5 lentelė).

5 lentelė

**Lietuvos ir Baltarusijos moterų ir vyrų, manančių, kad moterys neturi dalyvauti politikoje, nuomonė apie to priežastis**

Priežastys	Lietuva – 1994		Baltarusija – 2009		Lietuva – 2009	
	Moterys %	Vyrai %	Moterys %	Vyrai %	Moterys %	Vyrai %
Pagrindinė moterų priedermė – gimdyti ir auginti vaikus	68	63	69	78	50	49
Moterims sunku derinti darbo ir šeimos interesus, todėl negali visiškai atsidėti politikai	50	52	42	41	58	57
Moterys, dalyvaujančios politikoje, praranda moteriškumą	32	38	16	16	29	28
Politika – „nešvarus“ dalykas, todėl moterims nėra reikalo į ją kištis	36	32	27	31	21	30
Moterys nėra gabios politikai	13	19	12	16	8	18

Baltarusių pasirinktų priežasčių, kodėl moterys neturėtų dalyvauti politikoje, hierarchija – panaši kaip Lietuvoje. Beje, paprašius įvardyti vieną pagrindinę priežastį, kodėl moterys neturėtų dalyvauti politikoje, nei lietuvių, nei baltarusių minima priežasčių hierarchija nepakito. Baltarusių ir lietuvių priežasčių hierarchija skiriasi tik tuo, kad baltarusiams svaresnė priežastis politikos „nešvarumas“ negu politikų moteriškumo praradimas. Išskyrus pastarąją nuostatą, baltarusių nuostatos vis dėlto šiek tiek artimesnės lietuvių nuostatoms 1994 m. negu dabartinėms. Ypač tai matyti lyginant labiausiai patriarchalinę nuostatą „pagrindinė moterų priedermė – gimdyti ir auginti vaikus“. Šių nuostatų palyginimas rodo, kad Lietuvoje su visuomenės demokratizacija patriarchalios nuostatos silpnėja greičiau negu Baltarusijoje. 2009 m. svarbiausia moterų nedalyvavimo politikoje priežastimi lietuviai laikė sunkumą suderinti darbo ir šeimos reikalus. Tai ir nenuostabu, nes, žymiai sumažėjus ikimokyklinio ugdymo įstaigų (Purvanekienė, 2005, 176–187), šios galimybės smarkiai sumenko.

Tiksliai palyginti Lietuvos ir Baltarusijos gyventojų nuomonės apie tai, ką reiktų daryti, kad politikoje dalyvautų daugiau moterų, negalime,

nes Lietuvoje klausėme tik padidėjimu suinteresuotų respondentų, o Baltarusijoje – visų. Galima tik pažymėti, kad baltarusiai aiškiai palankiau už lietuvius žiūri į moterų visuomeninių organizacijų dalyvavimą rinkimuose atskirais sąrašais: 19% visų apklaustųjų palyginus su

17% iš lietuvių, manančių, kad moterys turi daugiau dalyvauti politikoje.

Apibendrinant Lietuvos ir Baltarusijos gyventojų nuostatų palyginimą, galima konstatuoti, kad Lietuvos visuomenė demokratėja greičiau, tačiau daugelis patriarchalinių nuostatų dar vis lemia požiūrį į moterų dalyvavimą politikoje.

### Išvados

Remiantis moterų dalyvavimo politikoje statistika ir gyventojų nuomonės apie moterų dalyvavimo politikoje analize, galima padaryti tokias išvadas:

1. Demokratėjant politiniams procesams Lietuvoje, vis dėlto labai mažai moterų išrenkama į Seimą bei savivaldybes. Moterų dalis Lietuvos Seime turi tendenciją augti, tačiau labai lėtai. Daugiamandatėse apygardose išrenkama daugiau moterų nei vienmandatėse.

2. Politikos svarba Lietuvos moterų ir vyrų gyvenime nuolat mažėjo nuo 1990 m., ir 2009 m. tik 3% moterų ir 5% ji buvo labai svarbi gyvenimo sritis.
3. Lietuvos gyventojų domėjimasis politika beveik nekito nuo 1994 m. 2009 m. politika domėjosi 37% moterų ir 50% vyrų.
4. Lietuvos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje tampa vis palankesnis, žymiai mažėja žmonių, manančių, kad moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje. Tačiau didžiausia dalis moterų ir vyrų galvoja, kad moterys turėtų dalyvauti politikoje tiek pat, kiek dabar. Moterys dažniau galvoja, kad politikoje moterų turėtų daugiau, ir taip galvojančių padvigubėjo palyginti su 1994 m. Tuo tarpu tokios nuomonės vyrų nežymiai mažėjo.
5. Tie moterys ir vyrai, kurie galvoja, kad moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje, pagrindine kliūtimi moterims mato sunkumą suderinti darbo ir šeimos interesus. Nuostata, kad moterų pagrindinė priedermė gimdyti ir auginti vaikus, tapo mažiau svarbi. Šis pokytis patvirtina, kad patriarchalinės nuostatos lėtai, bet silpsta.
6. Net ir tarp žmonių, manančių, kad moterų politikoje turėtų būti daugiau, maža dalis pritarė radikalioms priemonėms pasiekti šiam tikslui – įstatymais įtvirtinti lyčių kvotas ar moterų visuomeninių organizacijų dalyvavimą rinkimuose atskirais sąrašais.
7. Dauguma Lietuvos gyventojų mano, kad, jeigu moterų politikoje ir valdyme žymiai padaugėtų įvairių sričių valstybės politika bei problemų sprendimas nepasikeistų nei į gerąją, nei į blogąją pusę. Nuo 1994 m. gyventojų, manančių, kad valstybės politika ar problemų sprendimas pablogėtų, mažėja. Tuo tarpu vis daugiau manančių, kad būtų galima sulaukti pagerėjimo, ypač daugėja taip manančių moterų. Lūkesčiai moterų politikų atžvilgiu tuo didesni, kuo aukštesnis gyventojų išsilavinimas, o dauguma moterų, įgijusių aukštąjį universitetinį išsilavinimą, tikėtusi politikos pagerėjimo daugelyje sričių.
8. Kadangi dauguma Lietuvos gyventojų nepasigenda moterų politikoje, galvoja, kad žymi jų dalis nieko nepakeistų, ir šios nuostatos kinta labai lėtai, sunku tikėtis, kad artimoje ateityje moterų būtų išrenkama žymiai daugiau. Todėl galima daryti prielaidą, kad mažą išrinktų moterų dalį lemia dar vis patriarchalios gyventojų nuostatos. Tuo tarpu jų skaičiaus atskiruose rinkimuose svyravimams nuostatos praktiškai neturi įtakos, juos nulemia kiti veiksniai.
9. Lietuvos ir Baltarusijos gyventojų požiūriai į moterų dalyvavimą politikoje panašūs, tačiau baltarusių nuostatos artimesnės Lietuvos gyventojų nuostatomis 1994 m. Tas rodo, kad Lietuvos visuomenė demokratėja greičiau negu Baltarusijos.

#### Literatūra

1. Ballington, J., Karam, A., eds. (2005). *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Stockholm: IDEA.
2. Bari, F. (2005). *Women's Political Participation: Issues and Challenges*. Paper prepared for UN Division for the Advancement of Women Expert Group Meeting. <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/enabling-environment2005/docs/EGM-WPD-EE-2005-EP.12%20%20draft%20F.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].
3. Kandawasvika-Nhundu R. (2009). *The gender of democracy matters*. [http://www.idea.int/gender/gender\\_of\\_democracy.cfm](http://www.idea.int/gender/gender_of_democracy.cfm)
4. Purvaneckas, A., Purvaneckienė, G. (2001). *Moteris Lietuvos visuomenėje: Palyginamoji tyrimų analizė*. Vilnius: Danielius.
5. Purvaneckienė, G. (1995). *Moteris Lietuvos visuomenėje*. Vilnius: Danielius.
6. Purvaneckienė, G., Purvaneckas, A. (2001). Lietuvos visuomenės požiūris į moteris politikoje kaita 1994–2000 metais. *Lietuvos sociologija amžių sandūroje: Straipsnių rinkinys*. Vilnius.
7. Purvaneckienė, G. (2005). Švietimo politika ir ikimokyklinio bei priešmokyklinio ugdymo plėtra. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 15.
8. *Rinkimai pagal rūšį*. Lietuvos respublikos vyriausioji rinkimų komisija, <http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/ankstesni-rinkimai/rinkimai-pagal-rusi.html> [žiūrėta 2009-06-22] *Women in National Parliaments*. <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> [žiūrėta 2009-07-30].

## WOMEN IN POLITICS: CAN AN INCREASE BE EXPECTED?

*Rasa Ališauskienė, Giedrė Purvaneckienė*

### Summary

Very few women in Lithuania are involved in politics or top-level administration. The main aim of the study was to reveal relation between changes of attitudes of Lithuanians towards political participation of women and voting results in the elections. The study is based on comparative analysis of the results of three national representative surveys in Lithuania conducted in 1994, 2000 and 2009, some results are also compared with data of national representative survey in Belarus, conducted in 2009.

The analysis of the results of the surveys and dynamics of women's political participation showed that people of Lithuania are indifferent about women's participation in politics and government, and, their opinion did not change substantially since 1994. During this period numbers of elected women to Parliament or municipal boards remained low. Attitudes of Lithuanian people determined low numbers of elected women, but had no influence on women's success or failure in the particular elections held within this period. No radical means to increase the number of women in politics and government would be accepted by the population of Lithuania. Comparison of attitudes of Lithuanian and Belarusian people towards women's political participation, showed that all they remain patriarchal, but progress of Lithuanian's attitudes towards more democratic is greater.